

Artykuł ukazał się w wersji angielskiej w książce *Supervision und Coaching in der VUCA-Welt*, Springer (2021), *Supervision in a school environment – a work method increasing the efficiency and knowledge of teachers dealing with pupils suffering from chronic diseases. Recommendations with regard to education-related practices.*

Martyna Czarnecka

Wydział Nauk Pedagogicznych

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Superwizja w szkole – metoda pracy zwiększająca poczucie skuteczności i wiedzy nauczycieli w przypadku choroby przewlekłej uczniów. Rekomendacje dla praktyki pedagogicznej

Streszczenie: Choroby przewlekłe stanowią jeden z najpoważniejszych problemów zdrowotnych i społecznych dzisiejszych czasów. Są wyzwaniem dla światowych systemów ochrony zdrowia. Chorują na nie zarówno osoby dorosłe, jak i dzieci. Wywołują cały szereg negatywnych konsekwencji dla funkcjonowania psychofizycznego nie tylko osoby chorej, ale i jej najbliższego otoczenia.

Pomoc osobie chorej nie jest rzeczą prostą. Wymaga bowiem wiedzy na temat problemu, a także umiejętności przeciwdziałania niekorzystnym zjawiskom, które wywołuje choroba. Gdy choruje dziecko, nie tylko rodzice oraz lekarze wspierają je w procesie zdrowienia. Dużą rolę w tym względzie odgrywają również nauczyciele. Ich wiedza na temat chorób przewlekłych, konsekwencji jakie one wywołują na funkcjonowanie psychospołeczne dziecka, sposobów pracy z takim uczniem, a także metod integracji dziecka chorego z rówieśnikami może przyczynić się znacząco do poprawy jego samopoczucia i być czynnikiem leczącym. Może stanowić ważne zaplecze profilaktyczne. Poziom wiedzy na temat chorób przewlekłych warunkuje poczucie skuteczności nauczycieli, zmniejsza lęk, motywuje do działania w sytuacji problemowej. Istotne w związku z tym staje się odpowiednie wsparcie kadry nauczycielskiej. Jedną z form pomocy i wsparcia jest superwizja.

W niniejszej publikacji autor skupi się na przedstawieniu kilku kluczowych kwestii: konsekwencji psychologicznych choroby przewlekłej na funkcjonowanie dziecka, zadań jakie stoją przed nauczycielem w pracy z uczniem chorym, superwizji stanowiącej metodę pracy zwiększającą poczucie skuteczności nauczycieli i poszerzającą ich wiedzę.

Słowa kluczowe: choroba przewlekła, nauczyciel, poczucie skuteczności, wiedza, superwizja

Wstęp

Każda choroba jest przykrym doświadczeń, zaburza normalne funkcjonowanie jednostki nią dotkniętej, jak również rodziny i bliskiego otoczenia. Szczególnie wydaje się trudna, gdy dotyczy dziecka. Nowa sytuacja związana z chorobą dziecka wymusza u rodziców reorganizację dotychczasowego życia, nierzadko zmianę priorytetów życiowych, rekonstrukcję systemu wartości. Wszystko to powoduje mobilizację sił, co wiąże się z silnym napięciem i niepokojem, które towarzyszą rodzicom niemal każdego dnia. Starają się oni tak zorganizować otoczenie dziecka, aby było sprzyjające procesowi jego zdrowienia i rozwojowi.¹

Choroba przewlekła, według definicji Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) jest schorzeniem o długim czasie trwania i powolnym postępie.² Wg Internetowego Słownika Pojęć Medycznych jest „postępującą chorobą, trwającą przez długi okres czasu”³, „uniemożliwiającą powrót do normalnego psychologicznego funkcjonowania”⁴. Powyższe definicje wskazują na jedno kryterium, a mianowicie czas trwania choroby, która może towarzyszyć człowiekowi do końca życia. Inne właściwości wskazują na jej burzliwy bądź łagodny przebieg, podkreślają potrzebę specjalnego postępowania rehabilitacyjnego, które nierzadko jest długie, żmudne i uciążliwe, a także wskazują na potrzebę długiego okresu nadzoru, obserwacji i opieki chorego. Choroba przewlekła wprowadza wiele zmian w życie chorego i jego rodziny. Wywołuje cały wachlarz negatywnych konsekwencji psychologicznych, które mogą zaburzać prawidłowy rozwój dziecka i utrudnić proces akceptacji.

Dzieci chorujące przewlekłe wymagają szczególnej opieki ze strony różnych osób: rodziców, lekarzy, psychologów, nauczycieli, a niekiedy także instytucji takich jak: szpital, przychodnia, poradnia psychologiczno-pedagogiczna, szkoła⁵. Pomoc choremu oparta jest na wiedzy, którą posiadają osoby opiekujące się dzieckiem na temat przyczyn, objawów, metod leczenia i rehabilitacji. Wiedza na temat trudności dziecka znacząco przekłada się na poczucie

¹ E. Góralczyk, *Dziecko przewlekłe chore. Psychologiczne aspekty funkcjonowania dziecka w szkole i przedszkolu. Informacje dla pedagogów i opiekunów*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa 2009, s. 7.

² M. Ziarko, *Zmaganie się ze stresem choroby przewlekłej*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych UAM, Poznań 2014, s. 15.
https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/12285/1/Ziarko_Repozytorium.pdf [dostęp: 05.08.2019 g.23:26].

³ Internetowy Słownik Pojęć Medycznych, MedicineNet, choroba przewlekła, 2009,
<https://www.medicinenet.com/script/main/art.asp?articlekey=3903> [dostęp: 05.08.2019 g. 23:37].

⁴ M. Ziarko, dz. cyt., s. 15.

⁵ E. Góralczyk, *Dziecko przewlekłe chore. Psychologiczne aspekty funkcjonowania dziecka w szkole i przedszkolu...* dz. cyt., s. 11.

własnej skuteczności, czyli „przekonanie o własnej zdolności do radzenia sobie z problemami, do mobilizowania własnych zasobów i działań niezbędnych do sprostaną wymogom sytuacyjnym”.⁶ Osoba z wysokim poczuciem własnej skuteczności jest w stanie podjąć się działań, które mogą zapobiegać bądź minimalizować negatywne następstwa niespodziewanych, problematycznych sytuacji, chronić osobę, która wymaga pomocy i/lub wsparcia.

Niniejsza publikacja poświęcona została dwóm istotnym zagadnieniom. Pierwszy dotyczy wiedzy nauczycieli na temat chorób przewlekłych, a także ich poczucia własnej skuteczności w pracy z dzieckiem chorym. Drugi zaś skupia uwagę na procesie superwizji, który oferuje nauczycielom różne formy wsparcia społecznego, np. dostarcza wiedzy na temat m.in.: metod pracy z dzieckiem chorym przewlekłe – wsparcie instrumentalne, pozwala odreagować silne emocje – wsparcie emocjonalne, polega na wymianie informacji mających na celu lepsze zrozumienie trudnej sytuacji życiowej chorego ucznia – wsparcie informacyjne. Superwizja jest zasobem chroniącym przed zjawiskiem wypalenia zawodowego. Wpływa na samopoczucie i zdrowie psychiczne nauczyciela. Zapewnia poczucie bezpieczeństwa.

Psychologiczne konsekwencje choroby przewlekłej

Choroba, zwłaszcza przewlekła, powoduje cały szereg negatywnych konsekwencji psychologicznych u osoby, która jej doświadcza. Przedłużający się stan przykrych objawów chorobowych, wpływających z całą pewnością na funkcjonowanie psychofizyczne człowieka generuje silny niepokój, lęk i nasila poczucie zagrożenia. Przekłada się to na złe samopoczucie, nierzadko rezygnację, utrudnia aktywność, co może stanowić problem dla właściwego rozwoju chorego dziecka.

Choroba powoduje, że dotknięty nią człowiek, koncentruje się na chwili obecnej. Trudno jest jemu tworzyć odległe plany, myśleć o przyszłości. Koncentruje się na realizacji podstawowych potrzeb. Może to w konsekwencji doprowadzić do utraty perspektywy życiowej, braku sensu i chęci życia, poczucia braku wpływu na zdarzenia, co kształtuje w chorym poczucie wyuczonej bezradności. Chory zaczyna przejawiać apatię, anhedonię, pozostaje bierny. Ma małą motywację do działania.⁷ U osób chorych przewlekłe nierzadkie są

⁶ A. Andruszkiewicz, A. Kubica, M. Nowik, A. Marzec, M. Banaszekiewicz, *Poczucie koherencji i poczucie własnej skuteczności jako wyznaczniki akceptacji choroby w grupie pacjentów przewlekłe chorych*, „Problemy Pielęgniarstwa”, 2014, nr 3, tom 22, s. 240.

⁷ E. Góralczyk, *Dziecko przewlekłe chore. Psychologiczne aspekty funkcjonowania dziecka w szkole i przedszkolu...* dz. cyt., s.15.

przypadki współwystępowania objawów zaburzeń emocjonalnych (zaburzeń lękowych, depresyjnych, lękowo-depresyjnych).⁸

W momencie, gdy z powodu choroby, dziecko zostaje wyłączone z normalnego funkcjonowania, odcięte od znajomych, możliwości eksplorowania otoczenia, zdobywania wiedzy, osiągnięcia sukcesów i doznawania porażek, na różnych płaszczyznach: koleżeńskej, edukacyjnej, zainteresowań, zaburzeniu ulega jego obraz własnej osoby. Samoocena jego jest najczęściej zaniżona. Często doświadcza wstydu, zaś w schemacie poznawczym dominuje poczucie bycia gorszym, nie dość dobrym, innym.

Przyczyny, przebieg, objawy choroby, a także zabiegi medyczne i rehabilitacyjne stosowane w leczeniu mogą stanowić źródło zaburzeń rozwojowych oraz trudności w nauce szkolnej. Choroba przewlekła wprowadza wiele ograniczeń, zakazów, nakazów i powinności, które dotyczyć mogą: ograniczeń związanych z dietą, swobody poruszania się, możliwości wyjazdu, kontaktów z rodziną, ze środowiskiem rówieśniczym, ze szkołą, a także możliwości nauki, zabawy, spędzania wolnego czasu. Utrudnia ona, a momentami wręcz uniemożliwia realizację planów, marzeń i zamierzeń dziecka. Może to wywołać w dziecku tęsknotę za tzw. „normalnym” życiem, beztroskim, pełnym pozytywnych doświadczeń i relacji.⁹

Konsekwencje psychologiczne choroby przewlekłej są poważne i dotyczą każdego obszaru funkcjonowania dziecka. W związku z tym przed środowiskiem stoi ważne i jednocześnie bardzo trudne zadanie, jakim jest pomoc i wsparcie dziecka chorego, stworzenie mu warunków do jak najbardziej optymalnego rozwoju, kreowanie atmosfery, która dostarczy pozytywnych doświadczeń. Zadania te mogą zostać zrealizowane w sytuacji, gdy otoczenie będzie miało wystarczającą wiedzę na temat problemu, metod i form pomocy, a pomagający będą potrafili adekwatnie i szybko reagować w momentach trudnych dla chorego dziecka.

Zadania nauczyciela w pracy z dzieckiem przewlekle chorym w środowisku szkolnym

Dziecko chorujące przewlekle potrzebuje środowiska, które pozytywnie wpłynie na jego samopoczucie i pozwoli wyjść z roli pacjenta. Mimo tego, iż w domu stale jest pod opieką

⁸ I. Wojarska, *Problemy emocjonalne wynikające z choroby przewlekłej u pacjentów przebywających w oddziale kardiologicznym*, „Journal of Education, Health and Sport”, 7(7), 2017, s. 226-237.
<file:///C:/Users/Adi/Downloads/4609-16371-2-PB.pdf> [dostęp: 25.08.2019, g. 22:13].

⁹ E. Góralczyk, *Dziecko przewlekle chore. Psychologiczne aspekty funkcjonowania dziecka w szkole i przedszkolu...* dz. cyt., s. 15.

bliskich mu osób, dostaje uwagę, wsparcie i pomoc, to jednak doświadczenie choroby, powoduje, że to ona jest często głównym tematem funkcjonowania w środowisku rodzinnym, nie pozwalającym członkom na spokojne, beztrudne życie. W związku z tym, obszarem, w którym dziecko przestaje być postrzegane przez pryzmat swojej choroby, staje się szkoła. To w niej, w miłej i przyjaznej atmosferze, chorujący uczeń ma możliwość poznania siebie, swoich mocnych i słabych stron, zainteresowań i marzeń. Ma możliwość doświadczyć sukcesów i porażek, zdobyć uznanie kolegów i zyskać nowe przyjaźnie. Szkoła jest w związku z tym ważnym obszarem eksploracji i co istotne jest miejscem, której ważnym zadaniem staje się przywrócenie dziecku wiary w swoje możliwości, co w konsekwencji pozytywnie wpływa na jego samoocenę.

Dziecko przewlekle chore w szczególny sposób potrzebuje kontaktów z rówieśnikami. Długotrwały nierzadko proces leczenia powoduje, że ważne psychiczne i społeczne potrzeby, takie jak: potrzeba przynależności, uznania czy aprobaty społecznej nie są zaspokojone. Dlatego też w momentach dobrego samopoczucia czy remisji choroby należy zatroszczyć się o to, aby dziecko miało możliwość przebywania z rówieśnikami, wspólnego pozytywnego doświadczenia.¹⁰

Momentami, małe umiejętności społeczne tych uczniów, mogą przyczynić się do problemów na płaszczyźnie interpersonalnej. Zapobieganie konfliktom i nieporozumieniom w klasie, które spowodowane mogą być nieodpowiednim zachowaniem ucznia lub są wynikiem jego choroby (brak akceptacji wyglądu chorego dziecka, czy niezrozumieniem jego objawów) są ważnymi zadaniami, które z całą pewnością stoją przed nauczycielem. Zdarza się również, że dziecko chore może przejawiać wyższościowy stosunek do innych, być zuchwałe, stale domagać się uwagi i bycia w centrum wydarzeń bądź zachowywać się agresywnie. Inne dziecko z kolei może odczuwać silny lęk przed wejściem w grupę, wycofywać się z relacji społecznych. Skutkować to może ukształtowaniem postawy izolacji, a w konsekwencji przyczynić się do odrzucenia rówieśniczego chorego ucznia. Obie formy zachowań są nieprzystosowane, wobec czego zadaniem nauczyciela jest szybka ich identyfikacja i eliminacja, poprzez stwarzanie okazji do integracji grupy, lepszego zrozumienia się dzieci, nauczania nowych, bardziej adaptacyjnych sposobów zachowania. Ważne jest, aby choroba dziecka i emocje z nią związane, takie jak: litość, współczucie nie wywołały w nauczycielu postawy nadopiekuńczej. Nauczyciel powinien bezstronnie, obiektywnie i sprawiedliwie oceniać uczniów. Traktować

¹⁰ Tamże, s. 22-25.

wszystkich wychowanków na równi. Dziecko przewlekle chore powinno być bowiem traktowane jak pozostali – zdrowi uczniowie. Należy stawiać mu określone wymagania, uczyć przestrzegania zasad, obowiązujących norm, odpowiedzialności, współpracy z innymi dziećmi. Tworzyć możliwość realizacji wspólnych przedsięwzięć. Ten rodzaj aktywności nie tylko pozwala doświadczać pozytywnych emocji, ale co ważne zbliża dzieci do siebie, umożliwia wzajemne poznanie się, nawiązanie znajomości, przyjaźni. Dzieci, które lubią się, chętniej sobie pomagają, lepiej się rozumieją, udzielają sobie wsparcia, pomocy.

Chory uczeń, w momencie pogorszenia stanu zdrowia jest wyłączony z życia klasy i/lub szkoły. Nie uczestniczy w wycieczkach, wydarzeniach klasowych, szkolnych, konkursach, kołach zainteresowań itp. Nie może wywiązać się z otrzymanych zobowiązań, realizować swoich celów. Sytuacja ta jest każdorazowo przykra dla dziecka, nierzadko wywołuje obok smutku dużą złość i lęk przed brakiem zrozumienia ze strony kolegów i nauczycieli. Wiedza nauczyciela na temat choroby ucznia, znajomość jej specyfiki umożliwia przewidzenie trudnych sytuacji i szybką reakcję. Ważna jest również współpraca wychowawcy z pozostałą kadrą nauczycielską, mającą kontakt z chorym dzieckiem. Informowanie pozostałych nauczycieli o stanie zdrowia dziecka, o jego aktualnych trudnościach, a także wspólne tworzenie planu wsparcia dziecka, pracy z nim są traktowane jako kluczowe elementy prawidłowej pomocy, która może pomóc dziecku w radzeniu sobie z psychologicznymi następstwami choroby przewlekłej.¹¹ Może wzbudzić w dziecku motywację do działania, rozwinąć pasję, zainteresowania, wyznaczyć cele, a także stworzyć sytuacje, w których dziecko będzie miało szansę pokazać swoje mocne strony, osiągnąć sukces.¹²

Choroba wpływa na całościowe funkcjonowanie ucznia. Ważne jest aby nauczyciel, poprzez wiedzę o dziecku i stały kontakt z jego opiekunami, potrafił dostosować formy i sposoby nauczania do spowodowanych chorobą i leczeniem trudności dziecka, tj. problemy z koncentracją uwagi, większa męczliwość, wolniejsze tempo pracy, czy też zmienność nastrojów.¹³

Czynnikami ułatwiającym funkcjonowanie dziecka przewlekle chorego w szkole jest również aktywność nauczyciela wyrabiająca w uczniu poczucie wpływu na zdarzenia, pomoc w tworzeniu planów na przyszłość i wspólne poszukiwanie sposobów ich realizacji. Ważne

¹¹ B.Olszewska, *Uczeń z chorobą przewlekłą – zakres świadomości i odpowiedzialności działań edukacyjnych*, „Kultura i Wychowanie”, 1(1), 2011, s. 240.

¹² E. Góralczyk, *Dziecko przewlekle chore. Psychologiczne aspekty funkcjonowania dziecka w szkole i przedszkolu...* dz. cyt., s. 23-25.

¹³ Tamże, s. 30.

jest, aby nauczyciel potrafił stworzyć warunki sprzyjające rozwojowi zdolności, postawy kreatywności, aktywności i samodzielności. Dzięki temu dziecko czerpie satysfakcję i może być dumne z własnych osiągnięć, co pozytywnie wpływa na poczucie własnej wartości.¹⁴

Nauczyciel jest specjalistą, który sprawuje opiekę dydaktyczną i wychowawczą nad uczniem. Nie tylko przekazuje wiedzę, ale tworzy warunki do wszechstronnego rozwoju swoich podopiecznych. Jest opiekunem ucznia, dba o jego życie, zdrowie, bezpieczeństwo. Otacza indywidualną opieką wychowawczą, niezależnie czy uczeń jest zdrowy czy chory. Rozumie jednostkowe potrzeby swoich uczniów. Ilość zadań jakie przed nim stoją jest ogromna, wymagająca nie tylko dużego nakładu energetycznego, ale także emocjonalnego, co może mieć przełożenie na jakość pracy nauczycieli, ich samopoczucie i przekonanie o własnej skuteczności.

Poczucie skuteczności i wiedza nauczycieli na temat choroby przewlekłej uczniów na podstawie badań własnych

Biorąc pod uwagę konsekwencje choroby przewlekłej na funkcjonowanie dziecka w środowisku szkolnym i konieczność udzielenia mu odpowiedniej pomocy i wsparcia przeprowadzono badanie wśród nauczycieli szkół podstawowych. Celem przeprowadzonych badań było poddanie analizie wiedzy nauczycieli na temat problemów zdrowotnych, psychologicznych, społecznych dzieci przewlekle chorych, a także poznanie jak nauczyciele oceniają własne poczucie skuteczności w sytuacjach stresowych/trudnych w pracy z dzieckiem chorym. Autor badania chciał się również dowiedzieć czy nauczyciele dostrzegają potrzebę kształcenia w kwestiach problemów medycznych, psychologicznych i pedagogicznych dzieci przewlekle chorych oraz czy potrzebują wsparcia bardziej doświadczonych kolegów i/lub specjalistów w pracy z dzieckiem przewlekle chorym poprzez udział w superwizjach dla nauczycieli.

Badania miały charakter badań pilotażowych. W badaniu wzięło udział 62 nauczycieli zatrudnionych w szkołach podstawowych w województwie warmińsko-mazurskim.

Na podstawie otrzymanych wyników badań można stwierdzić, że nauczyciele oceniają swoją wiedzę na temat chorób przewlekle jako przeciętną (74%), zaś 20% uważa ją za niedostateczną. Zapytani o to, czy wiedzą jak postępować w przypadku pogorszenia się stanu zdrowia dziecka podczas zajęć w szkole, 54% ankietowanych twierdzi, że tak, jednak ich

¹⁴ Tamże, s. 30.

wiedza jest wyłącznie teoretyczna, 19% uważa, że nie ma wiedzy i umiejętności. Tylko 27% przebadanych nauczycieli posiada wiedzę na temat postępowania z chorym dzieckiem w momencie pogorszenia się jego stanu zdrowia i miało możliwość sprawdzenia swojej wiedzy w praktyce. Respondenci zapytani o to, czy są w stanie udzielić pomocy w sytuacji zagrożenia życia dziecka w większości przypadków zaznaczyli odpowiedź „tak” (70%). 30% nauczycieli miałoby z tym problem (20% ankietowanych nie wie na czym miałoby to polegać, 6% twierdzi, że nie posiada takich umiejętności, a 4% uważa, że nie jest to w zakresie ich obowiązków).

Dokonując analizy odpowiedzi respondentów dotyczących wiedzy nauczycieli na temat trudności dzieci przewlekle chorych w szkole, należy podkreślić, że 12% deklaruje, że nie posiada takiej wiedzy. Pozostała część nauczycieli wskazała na takie trudności jak: problemy w relacjach rówieśniczych, brak akceptacji ze strony rówieśników, trudności w integracji i obawy przed odrzuceniem i izolacją, brak poczucia bezpieczeństwa w szkole, brak zrozumienia i zainteresowania ze strony nauczycieli, duża absencja i wynikające z niej duże zaległości szkolne, problemy poznawcze, głównie dotyczące zaburzeń koncentracji uwagi, niska samoocena, mała motywacja do działania, nieodporność na sytuacje stresowe, problemy emocjonalne, bariery architektoniczne, wolno tempo pracy, konieczność zażywania leków i przestrzeganie spożywania określonej diety. Nauczyciele wskazali również na fakt braku fachowej pomocy w sytuacjach krytycznych.

Nauczyciele zostali również zapytani o to, w jaki sposób pomogliby dziecku przewlekle choremu zaadoptować się po długiej nieobecności w szkole na skutek nawrotu choroby. W odpowiedziach większość respondentów wskazała na następujące kwestie:

- rozmowa z uczniami na temat choroby ich rówieśnika, aby potrafili lepiej zrozumieć jego sytuację i byli w stanie zapewnić mu odpowiednią pomoc i wsparcie koleżeńskie, rozmowa o sposobach pomocy, uwrażliwienie uczniów;
- wykorzystanie gier i zabaw integrujących grupę; organizowanie wycieczek, uroczystości klasowych;
- stworzenie w klasie atmosfery zaufania, akceptacji i bezpieczeństwa;
- zorganizowanie zajęć wyrównujących braki ucznia, pomoc w odrabianiu prac domowych, uzupełnianiu zeszytów/ćwiczeń;
- współpraca z rodziną i pozostałą kadrą pedagogiczną, w celu wypracowania wspólnych metod pracy z dzieckiem, dostosowanych do jego indywidualnych potrzeb;

- zapewnienie wsparcie psychologicznego;

Podkreślić należy, że 30% nauczycieli biorących udział w badaniu nie ma wiedzy na temat trudności dziecka przewlekle chorego w szkole i nie potrafi wskazać sposobów pomocy uczniowi, aby ułatwić mu proces adaptacji po długiej nieobecności.

Analizując odpowiedzi nauczycieli dotyczące oceny ich poczucia własnej skuteczności w pracy z dzieckiem przewlekle chorym, to 75% ankietowanych określa je jako wysokie, 25% jako przeciętne. Dla 69% nauczycieli obecność z dzieckiem z rozpoznaniem choroby przewlekłej nie jest sytuacją stresową. 31 % respondentów twierdzi, że czują stres pracując z dzieckiem chorym. Również sytuacją stresową dla nauczycieli jest rozmowa z pozostałymi uczniami na temat problemów chorego kolegi. Tylko 38% ankietowanych potrafi przeprowadzić takie rozmowy. Pozostała część respondentów, czyli 62% może mieć z tym trudność bądź uważa, że nie jest przygotowana do prowadzenia takich rozmów.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, aż 90% nauczycieli widzi konieczność kształcenia w kwestiach problemów medycznych, psychologicznych, pedagogicznych dziecka przewlekle chorego i poświęciłoby oni swój wolny czas na doksztalcenie. 10% ankietowanych zaś uważa, że nie jest to problematyka kluczowa dla rozwoju zawodowego nauczycieli. Nauczyciele chętnie skorzystaliby również ze wsparcia specjalistów i bardziej doświadczonych kolegów i koleżanek, poprzez udział w superwizjach dla nauczycieli (90%). Uważają, że superwizje pozwoliłyby im odreagować silne emocje, poznać różne formy pracy stosowane przez innych nauczycieli w pracy z dzieckiem chorym, co pozytywnie wpłynęłoby na ich rozwój osobisty.

Superwizja w szkole – rekomendacje dla praktyki pedagogicznej

Otrzymane wyniki badań wskazują na potrzebę wsparcia nauczycieli w pracy z dzieckiem przewlekle chorym. Nie czują się oni wystarczająco przygotowani, zarówno na poziomie posiadanej wiedzy, jak i umiejętności. Mają potrzebę dalszego kształcenia, ale także dostrzegają wartość uczenia się poprzez kontakt z bardziej doświadczonymi nauczycielami czy specjalistami.

Jedną z form wsparcia nauczycieli, która w Polsce nie jest powszechna, jest superwizja. Należy ją traktować jako metodę pracy i rozwoju, która swoje korzenie ma w psychoterapii, psychologii i coachingu. Jest metodą uczenia się. „Polega na regularnych spotkaniach

szkolącego i superwizora, podczas których szkolący się relacjonuje prowadzoną przez siebie pracę z klientem, a superwizor ją komentuje”¹⁵. Superwizja oferuje przestrzeń na wzajemną wymianę doświadczeń, przemyśleń, oferuje możliwość wspólnego zastanowienia się nad źródłem powstałych trudności, poszukania nowych rozwiązań. Daje również szansę odreagowania silnych, nieprzyjemnych emocji, które towarzyszą trudnej sytuacji, w której znajduje się nauczyciel. Grupa zapewnia wsparcie. Superwizja umożliwia poznanie swoich wcześniej nieuświadomionych treści poznawczych i odczuć, które leżą u podłoża napotkanych barier w pracy z dzieckiem. Pozwala nauczycielowi utrzymać wysoką jakość prowadzonej pracy edukacyjnej poprzez uzupełnianie dotychczasowej wiedzy, umiejętności i zmiany zachowań. Pozwala lepiej zrozumieć problemową sytuację. W trakcie spotkań nauczyciel otrzymuje nowy zestaw narzędzi do pracy zarówno pod kątem warsztatowo-metodycznym, jak i w aspekcie rozwoju interpersonalnego. Dzielenie się swoimi doświadczeniami dostarcza uczestnikom wiedzy teoretycznej, rozwija umiejętności, które są kluczowe do wykonywania zawodu nauczyciela. Nierzadko superwizja staje się narzędziem wzmacniającym motywację do pracy, rozbudzającym chęć eksplorowania i poszukiwania no nowo swojej misji zawodowej. Udział w grupach superwizyjnych poprawia samoświadomość, znajomość siebie w relacjach z ludźmi, poprawia osobistą efektywność, a także zwiększa zaradność i elastyczność w pracy.¹⁶

Praca z dzieckiem chorym przewlekle, a także często z jego rodziną sprawia, że w obliczu narastających trudności nauczyciele nierzadko zaczynają poszukiwać pomocy i wsparcia na zewnątrz. Znalezienie miejsca, grona osób, które udzielą owego wsparcia, będą w stanie zrozumieć sytuację nauczyciela i spojrzeć na problem obiektywnie, doradzą, podzielą się sugestiami, swoim doświadczeniem jest istotnym czynnikiem umożliwiającym rozwój osobisty. Superwizja ułatwia wytyczanie i osiągnięcie celów, co istotnie przekłada się na poczucie zadowolenia z wykonywanej pracy. Brak sukcesów, satysfakcji, doznawanie porażek, odczuwanie nieprzyjemnych stanów emocjonalnych w kontakcie z obiektem stanowiącym problem są wskaźnikami wypalenia zawodowego. Superwizja jest narzędziem profilaktycznym, chroniącym przed efektami stresu i syndromem wypalenia zawodowego.

¹⁵ M. Nowicka, A. Wzorek, *Superwizja w szkole. Model i koncepcja wdrożenia*, materiał powstał w ramach projektu „Wartości w pracy profilaktycznej i superwizyjnej” współfinansowanego ze środków Ministerstwa Edukacji Narodowej, Warszawa 2016, s. 6.

<http://www.superwizjawszkole.pl/static/docs/superwizja-w-szkole-koncepcja-ologowanie.pdf>

[dostęp: 23.08.2019 g. 10:05].

¹⁶ Tamże, s. 6-10.

Superwizja jest działaniem przynoszącym korzyści nie tylko pojedynczym jednostkom. Jest ona również cenna z punktu widzenia placówki, rozumianej jako instytucja oraz uczniów. Zapewnia wyższą jakość pracy dydaktycznej, zmniejsza liczbę problemów wychowawczych, oddziałuje profilaktycznie, wpływa na poprawę ogólnych wyników danej placówki, podnosi jakość pracy.¹⁷ Z punktu widzenia uczniów pozwala nawiązać i/lub poprawić relację z nauczycielami, wspiera pozytywne zmiany w życiu dzieci, pozwala dostrzec indywidualne właściwości każdego ucznia, ich potrzeby rozwojowe, dzięki czemu mają oni większe szanse osiągnąć dobre wyniki w nauczaniu.¹⁸

Reasumując, superwizja jest metodą pracy, która pozwala nauczycielom spojrzeć na swoją praktykę z innej perspektywy. Daje to możliwość zweryfikowania swojego podejścia do pracy, założonych celów, poznania i zrozumienia swoich przekonań wobec uczniów, swojej pracy, co istotnie przekłada się na motywację. Dzięki spotkaniom w grupie nauczyciel ma szansę powiększyć swoją „skrzynkę narzędziową”, co przekłada się jednocześnie na wzrost poczucia skuteczności w działaniu, rozwój nowych umiejętności oraz nabywanie istotnych z punktu widzenia zawodu nauczyciela kompetencji.

Podsumowanie

Praca nauczyciela wiąże się z całą pewnością z dużą odpowiedzialnością, zaangażowaniem i troską o dobro drugiego człowieka. Niesie ona wiele satysfakcji z jednej strony, z drugiej zaś nierzadko jest źródłem ogromnego stresu. Przed współczesnym nauczycielem stoi wiele zadań, których realizacja jest wyznacznikiem zarówno ich własnej oceny – przekłada się na poczucie własnej wartości, jak i podlega ocenie społecznej. Rodzice stale podnoszą poprzeczkę swoich oczekiwań względem szkoły i nauczycieli. Oczekują pełnego ich zaangażowania w wszechstronny rozwój dziecka i pomoc w trudnościach. Postawa taka wymusza na nauczycielach stałe podnoszenie swoich kwalifikacji, umiejętności i poszerzanie wiedzy, by móc sprostać owym oczekiwaniom. Szeroka gama szkoleń, studiów podyplomowych oferowanych nauczycielom dają takie możliwości, jednak kosztem dużych nakładów finansowych i czasowych. W ciągu ostatnich kilku lat w Polsce, Ośrodek Rozwoju Edukacji, dynamicznie przygotowywał placówki edukacyjne do wdrożenia nowych form pracy,

¹⁷ Tamże, s. 88.

¹⁸ Tamże, s. 88.

tj. coaching, mentoring oraz superwizje w szkole. Z całą pewnością wszystkie wymienione metody wspomagają pracę szkół.

W niniejszym opracowaniu skupiono się na przedstawieniu metody superwizji, której głównym celem jest systematyczne i metodologiczne nabywanie wiedzy i zdobywanie konkretnych, zawodowych doświadczeń, zachodzącej w interakcji między osobami. Współcześnie superwizja stała się ważnym czynnikiem rozwoju osobistego i zawodowego, osób różnych profesji. Może być wdrażana na różnych etapach kariery, nauki, pracy. Superwizja jest wsparciem merytorycznym, procesowym i psychologicznym udzielanym przez superwizora osobom, które chcą poddać się owemu procesowi. Wsparcie dotyczyć może prowadzenia zajęć, szkoleń, spotkań grupowych i indywidualnych, jak i dylematów wynikających z pełnionej roli zawodowej. Zadaniem superwizora jest stworzenie przestrzeni do refleksji, aby w bezpiecznej atmosferze, superwizowany mógł przyjrzeć się swojej pracy, własnym reakcjom, co zwiększy jego samoświadomość i pozytywnie wpłynie na jakość jego działań w obszarze zarówno zawodowym, jak i osobistym. Dzięki superwizji człowiek jest w stanie wprowadzić istotne zmiany w sposobach swojej pracy, a także dokonać znaczących zmian we własnym życiu.

Wdrożenie modelu superwizji do placówek edukacyjnych pozwala na wsparcie nauczycieli nie tylko w aspekcie edukacyjnym, ale w całym procesie wychowawczym. Metoda superwizji jest procesem dynamicznym, mocno zindywidualizowanym, który daje możliwość określenia kierunków zmian i rozwoju nauczycieli, przez co poprawia komunikację na wszystkich poziomach funkcjonowania szkoły (dyrektor-nauczyciel-uczeń), zwiększa motywację nauczycieli do tworzenia i poszukiwania nowych rozwiązań, różnych problemów edukacyjno-wychowawczych uczniów, a także pomaga osiągać założone cele nauczania i wychowania, co wpływa korzystnie na poprawę efektywności procesów szkolnych.

Nauczyciele każdego dnia spotykają się w szkole z różnymi problemami, na każdym etapie funkcjonowania szkoły, od trudności na płaszczyźnie komunikacji na linii dyrektor-nauczyciel, nauczyciel-nauczyciel, po komunikację w relacji nauczyciel-uczeń. Z pewnością tych ostatnich jest najwięcej. Współcześnie nauczyciele mają szczególne trudności w pracy z dzieckiem agresywnym, buntowniczym, łamiącym normy życia społecznego, nierespektującym zasad, nieposłusznym. Często brak wsparcia ze strony rodziny powoduje, że nauczyciel pozostaje sam w zmaganiu się ze społecznie nieakceptowanymi zachowaniami dziecka. Nie posiadając wsparcia w środowisku szkolnym, ze strony innych nauczycieli czy

dyrekcji czuje się coraz bardziej sfrustrowany, bezradny, co z całą pewnością przekłada się na efekty jego pracy, zaangażowanie i motywację.

Podsumowując, superwizja gwarantuje nowe możliwości rozwoju i tworzy atmosferę twórczego nauczania-uczenia się nauczycieli, a pośrednio również uczniów. Dba o rozwój jakości nauczania, pozwala zrozumieć pojawiające się problemy, ogranicza trudności wychowawcze, równocześnie pozwalając doświadczyć innego niż dotychczas stylu pracy, co może zainspirować do zmiany sposobów nauczania uczniów i podejścia do nich. Wdrożenie metody superwizji w szkołach z całą pewnością jest pewnego rodzaju punktem wyjścia do mówienia o „dobrej edukacji”, w której istotnym elementem staje się zaopiekowana kadra pedagogiczna.

Bibliografia

Andruszkiewicz A., Kubica A., Nowik M., Marzec A., Banaszkiewicz M., *Poczucie koherencji i poczucie własnej skuteczności jako wyznaczniki akceptacji choroby w grupie pacjentów przewlekle chorych*, „Problemy Pielęgniarstwa”, 3 (22), 2014.

Góralczyk E. , *Dziecko przewlekle chore. Psychologiczne aspekty funkcjonowania dziecka w szkole i przedszkolu. Informacje dla pedagogów i opiekunów*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa 2009.

Internetowy Słownik Pojęć Medycznych, MedicineNet, choroba przewlekła, 2009.

Olszewska B., *Uczeń z chorobą przewlekłą – zakres świadomości i odpowiedzialności działań edukacyjnych*, „Kultura i Wychowanie”, 1(1), 2011.

Wojarska I., *Problemy emocjonalne wynikające z choroby przewlekłej u pacjentów przebywających w oddziale kardiologicznym*, „Journal of Education, Health and Sport”, 7(7), 2017.

Ziarko M., *Zmaganie się ze stresem choroby przewlekłej*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych UAM, Poznań 2014.

